

Tekenen in de Tijd 262

28 juli-3 augustus 2024

Soms biedt de mogelijkheid tot contemplatie zich zomaar aan zoals deze zondag in het programma 'Zomergasten' met de Nederlands-Estse schrijfster Sana Valiulina. Erik Borgman was vooral onder de indruk van de manier waarop zij de geschiedenis van de voormalige Sovjet-Unie belichaamde.

Zeker in dominicaanse kring is algemeen bekend dat Thomas van Aquino in zijn hoofdwerk, de *Summa Theologiae*, schreef: zoals het beter is te verlichten dan alleen zelf verlicht te zijn, zo is het eveneens beter om de wijsheid die je door bezinning geworden is, met anderen te delen. Het wordt samengevat als: *contemplata aliis tradere*. Minder bekend is dat Thomas in zijn commentaar op de *Sententiae* van Petrus Lombardus (ca. 1100-1160) het tegenovergestelde lijkt te beweren. Hij schrijft daar: *Vita ... activa est dispositio ad contemplativam*, het leven van actieve inzet uit liefde voor de schepping en de medeschepselen betekent gerichtheid op contemplatie. Wie zich deze liefde ten volle heeft eigengemaakt, die wordt door zijn activiteiten niet van de contemplatie afgeleid, volgens Thomas, maar ernaartoe. Actie en contemplatie zijn daarom ten diepste niet strijdig met elkaar.

Deze harmonie tussen actief en contemplatief leven geldt echter voor degene die al volmaakt is in het actieve leven. Logisch dus dat ik wel degelijk vaak spanning voel tussen actieve inzet en verwachtingsvolle ontvankelijkheid. Deze spanning moet uiteindelijk praktisch worden opgelost en er alleen maar over nadenken brengt je niet verder. Je leert ook niet zwemmen door er veel over te lezen en een goed huwelijk vraagt toewijding. De komende periode zal ik mij inzetten om ruimte te geven aan de verzoening tussen beide. Dit betekent toch in eerste instantie meer ruimte nemen voor bezinning.

Twee weken geleden schreef ik in Tekenen in de Tijd 260 over de karakterisering door Jordanus van Saksen (1180-1237) van Dominicus van Caleruega. In het zogenoemde *Libellus de principiis Ordinis Praedicatorum*, het 'boekje over het begin van de Orde der Predikers', schrijft Jordanus dat

God [Dominicus] de bijzondere gave [gaf] om te huilen om zondaars, vertrapt en verdrukten; hun lijden dragend in het diepste heiligdom van zijn mededogen, kwamen zijn innerlijke emoties naar buiten via de uitgang van zijn ogen.

Volgens Jordanus is er in ons blijkbaar een diepste heiligdom van mededogen en moeten wij dat cultiveren. Ik schreef over mijn voornemen in de toekomst mijn leven meer in deze geest vorm te geven.

Deze zondag kon ik dat direct in praktijk brengen. Ik hoefde er alleen maar de televisie voor aan te zetten. In het VPRO-programma 'Zomergasten' sprak Jelle Brandt Corstius met de uit Estland afkomstige schrijfster Sana Valiulina. Valiulina kwam kort na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie 'voor de liefde' naar Nederland – zij is getrouwd met een Nederlandse man – en schrijft in het Nederlands. Hoewel veel van haar werk over thema's gaat die mij al heel lang erg bezighouden, kende ik haar tot mijn schande niet. Zondag maakte ik dus kennis met haar. Niet zozeer haar historische exposés en haar politieke analyses maakten indruk, maar de wijze waarop zij de geschiedenis van Oost-Europa zelf belichaamde. Het gaf haar een beslist soort onvermogen gemakkelijke verklaringen te accepteren en bij oppervlakkige ongerijmdheden te blijven hangen. Brandt Corstius opperde die wel, maar zij bleef vooral met compassie kijken naar alle betrokkenen bij de bloedige en grillige geschiedenis van Midden- en Oost-Europa. Zelfs voor de bewakers van de kampen waar haar vader na de Tweede Wereldoorlog gevangen was gezet,

evenals miljoenen andere Sovjetsoldaten die het er tijdens de oorlog levend hadden afgebracht. Stalin beschouwde ze als verraders – ze hadden zich niet doodgevochten voor het moederland, maar zich overgegeven – en als gevaarlijk, omdat zij geïnfecteerd waren door de Westerse cultuur.

Het meest indrukwekkende fragment zondag kwam wat mij betreft uit een documentaire met de ironische titel 'Pentagon'. Deze naam verwees in dit geval niet naar het Amerikaanse ministerie van defensie, maar naar een bouwvallige flat in een kleine plaats in de buurt van Saratov, zo'n achthonderd kilometer van Moskou. De bewoners zijn door de staat vergeten mensen – zij krijgen de melding dat het lekkende dak van hun flat in 2043 gerepareerd zal worden! – die ineens ongekend veel geld kunnen verdienen door in Oekraïne te gaan vechten. Regisseur Andrey Loshak slaagt erin ze te laten spreken over Oekraïne en hun betrokkenheid erbij: sommige willen er gaan vechten, sommige hebben familieleden die er vechten, sommige keren uit Oekraïne terug en sommige rest niets anders dan de verminkte lichamen van hun dierbaren te begraven. Zo werd iets van de sluiters opgelicht van hoe 'gewone Russen' leven en denken. Aanzienlijk onafhankelijker van de staatspropaganda dan vaak wordt aangenomen, zo blijkt. Maar tegelijkertijd zonder enige politieke of sociale macht.

Tegen de Noord-Amerikaanse dichteres Carolyn Forché is in de jaren zeventig van de vorige eeuw gezegd dat als zij iets wilde doen voor de mensen in Latijns-Amerika, ze haar regering maar moest veranderen. Sinds Poetin aan de macht is, wordt aan Russen vaak dezelfde onmogelijke opdracht gegeven. De verder tamelijk rustige Valiulina werd echt boos toen ze vertelde hoezeer zij dat als onzinnig en simplistisch beschouwt. Wie dit soort dingen zegt, wil de realiteit niet onder ogen zien, maar schuld toewijzen. Dat Valiulina daar zelf op geen enkele manier op uit was, maakte indruk. Expliciet benadrukte ze hierbij het belang van compassie en zij maakte er geen geheim van dat ze vond dat het belang daarvan vaak niet wordt gezien en hoe onterecht dat is. Dat weer eens zo duidelijk te horen, was op zich al troostend.

Erik Borgman, lekendominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus in Utrecht

De aflevering van Zomergasten met Sana Valiulina is de komende drie weken terug te kijken op npo.nl/start/serie/vpro-zomergasten/seizoen-36/vpro-zomergasten_6/